

Sari Kivistö

Černýn hevonen

PRAHALAINEN KUVATAITEILIJ

David Černý ylitti hiljattain uutiskynnyksen Euroopan unionin päämajaan Brysseliin suunnittelemaan taideteoksella. Černýn *Entropa* on palapeli, jossa Euroopan valtioita kuvataan yksinkertaisin kansallisin symbolein: Italia on jalkapallokenttä, Romania Dracula-teemapuisto, Ruotsi Ikea-laatikko, Tanska lego-palikoita, Liettuassa viisi sotilasta virtsaa Venäjän suuntaan ja kohua herättänyt Bulgaria on turkkilainen käymälä. Britannia ei ole mukana, koska se ei tahdo kuulua Eurooppaan. Teos synnytti lyhyen taidepoliittisen debatin, koska Bulgarian edustajat ja Tšekin ministerit yksissä tuumin kokivat työn loukkaavaksi. Miksi?

Osittain syynä oli taidekäsitusten yhteentörmäys. Työllä oli Tšekin ulkoministeriön tuki, ja sen piti juh-

listaa maan Eurooppa-neuvoston puheenjohtajakautta. Černýn esittämän suunnitelman mukaan jokaisesta Euroopan maasta osallistuisi yksi taiteilija oman maansa kuvan laatimiseen. Mutta tällaisen taiteellisen brändityöryhmän sijasta Černý kavereineen tyytyi ajan puutteessa valmistamaan koko palapelin itse. Jälkikäteen Černý pahoitteli aiheuttamaansa hämmennystä ja keksittyjä taiteilijoita.

On ilmeistä, että teos ei vastaa mielikuvaa julkiseen tilaan asetettavasta virallisesta Euroopasta. Kenties toiveena oli, että teos ilmentäisi länsimaista itsereflektiivisyyttä, suvaitsevaisuutta, yhteistyötä, kulttuurien iloista kirjoja. Iloa siinä onkin, onhan se lelu, palapeli. Virallisia tahoja harrmittanee myös työhön luvatus rahasumman kohtalo. Mutta voidaan

myös kysyä itse teoksen tulkinnan perään. Ei tarvitse olla kummoinkaan analyysoija tehdäkseen sen johtopäätöksen, että Černýn tarkoituksena tuskin oli ykskantaan loukata Bulgariaa. Ennemmin kyse on mielikuvista, ennakkoluuloista ja kansallisista stereotyyppioista, joita edelleen herkästi synnyttämme. Černý kysyy, miten paljon oikeastaan tiedämme edes naapureistamme. Kyse on käsitystemme pinnallisuuden kritiikistä, lähelle näkemisen tärkeydestä ja myös tällaisen provokatiivisen taiteen uskomattomasta helpoudesta. Černýn työt toteuttavat satiirien perinteistä tehtävää houkuttelemalla konservatiivisen reaktion esiin, mutta yllättävää on, että se käy edelleen näin minimalistisin keinoin ja että reaktiot ovat näin ennakoitavia. Kaikesta päätellen virallisesta

Sari Syrjämäki

valtiollisesta kuvasta ja sopivuuden ihanteista pidetään edelleen tiukasti kiinni.

Suomi on muuten kuvattu teoksessa suorastaan ihannoiden. Saunan lattialle sammuneen haulikkosurmaajan synkät unet henkivät juurevaa tragediaa verrattuna muiden Pohjoismaiden pinnallisuuteen, blaadun Ikeaan ja alkeellisen komposition tanskalaisiin legoihin. Ennen kansallisesti traumatisoivia koulusurmia Suomi olisi varmaankin esitetty tyhjinä kännykän kuorina.

Černýn provokatiivisuuden ei luulisi tulleen työn tilaajille yllätyksenä. Černý on 1990-luvun alkupuolelta lähtien näkyvästi toteuttanut vastaavia kuvataiteellisia satiiri-projekteja Prahan keskustan katukuvassa ja kansallisten monumenttien yhteydessä. Työt ovat usein pasifistisia ja poliittisia. Neuvostovallan kukistumisesta muistuttavat vaaleanpunaiset panssarivaunujen kappaleet kaupungin puistossa on nyt helppo hyväksyä, mutta kun Černý maalasi 1991 venäläisen sotamuistomerkinä palvelleen tankin pinkiksi, se johti lyhyeen taiteilijan pidättämiseen vähäksi aikaa. Vuonna 2005 Černý loi *Hai*-nimisen installaation, jossa Saddam Husseinin alaston näkökuva uiskentelee formaldehydialtaassa. Se työ kiellettiin Puolassa ja Belgiassa. Prahan kansallisteatterin julkisivuun suunniteltua kultaista masturboivaa jättiläistä ei ripustettu näytteille, vaikka Černýn mukaan se voitti tilasta käydyn suunnittelukilpailun. Osa teoksista on jäänyt toteuttamatta ”teknisistä syistä”, mikä itsessään on satiirinen perustelu.

Virtsaamisveistoksia Černý on tehnyt useita. Vastavalmistuneen Kafka-museon pihalla kaksi mieshahmoa piirtelee uriinillaan kuuluisien Prahan kävijöiden mietelauseita vesialtaaseen. Teos on interaktiivinen, sillä turisti voi tekstiviestillä saada patsaat virtsaamaan tahtomansa sanoman. Sattumoisin altaan ääri viivat muistuttavat Tšekinmaan muotoja. Työn satiirinen periaate on helppo hahmottaa. Kansallistunne vesitetään yksinkertaisen halventavalla elekielellä. Černýn mukaan po-

liisit ovatkin joutuneet suojelemaan teosta skinheadien terrorilta.

Näkyvä monumentti tässä mielessä on myös Futura-museon teos, jossa katsojan tehtävänä on kiivetä tikkaita pitkin valtaviin valkoisten pakaroiden ääreen. Kurkistaessaan istumalihasrakoon hän pääsee seuraamaan taidepoliittista kuvanauhaa, jossa istuva presidentti Václav Klaus ja kansallisgallerian johtaja syöttävät toisilleen ruskeaa liemiruokaa. Černý tahraa töissään johdonmukaisesti kansallistunteen ja vallan edustajat symboleineen ihmiserteillä.

Yksi Černýn taiteellisesti onnistuneimmista töistä edustaa kansallista ikonografiaa genreltään: se on ratsastajapatsas, mutta ei kuitenkaan aivan perinteinen. Böömin kansallispyhimyksen Václavin ratsastajapatsasta jäljittelevä työ on tehty styroksista. Černý suunnitteli patsaansa alun perin Prahan uudistetun pääpostin halliin, mutta postin johtajan mukaan työ oli ”vähän liikaa”, ja sille löydettiin paikka Lucernapalatsin pasaasista. Tämä kauppakuja sijaitsee Prahan keskustassa saman Václavin aukion laidalla, jossa alkuperäinen kansallissankari ratsastaa ja josta kommunistivallan päättänyt samettivallankumous alkoi. Černýn styroksiveistos on lähes viisi metriä korkea ja keskiaikainen böömiläinen pyhimys näyttää sotisovassaan ja kehästä kannatellensa samalta kuin alkuperäisessä veistoksessa. Mutta ratsastajan paikka on erikoinen, sillä hän istuu kuolleen hevosen vatsalla. Kauniisti ojentautunut hevosen ruho on ripustettu kattoon pää alaspäin. Hevosen rentous on ristiriidassa sen vatsalla pönöttävän kansallissankarin jäykkyyden kanssa. Kuollut hevonen on plastisuudessaan poikkeuksellisen elävä, kun sitä katselee vaikkapa pasaasin elokuvateatterin kahvilasta, josta avautuu ensiluokkainen näkymä hevosen takalustoon. Kompositio on ristiriidassaan tyylipuhtaan satiirinen. Kriitikki osoittaa kansallispyhimyksen jäykkyyden kautta vanhojen ihanteiden ja symbolien vanhentuneisuuteen. Samaa viittaa valmistusmateriaalin, styroksin, murenevuus. Myös kuolleen ratsun sanomaa voi pohtia; kuolleen valtion

ajatus ei ole kaukana. Černý itse on kertonut työn esittävän Tšekin yrityksiä hallita ilmeisen huonovointista maataan kommunistivallan jälkeen.

Satunnaisen ohikulkijan mielessä hevonen synnyttää muistumia koko satiirin traditioon roomalaista Hora-tiusta inspiroineesta matalasta muulista – millä kuvalla hän luonnehti satiiriensa runoratsua – ja Persiuksen rehdistä työjuhdaista aina Don Quijoten Rosinanteen ja renessanssin valtavaan latinankieliseen satiiriseen aasi-kirjallisuuteen asti. Satiiritutkijalle pasaasin katosta roikkuukin myös viisimetrisen satiirinen stereotyyppi.

Kerrotaan muuten, että viereisessä elokuvateatterissa Franz Kafkalla oli tapana käydä katsomassa mykkäfilmejä. Kahvilan kauniissa jugend-tyylisissä saniteettiiloissa voi itsekkin toteuttaa satiirista profanoitua Černýn hengessä.

Mikä tahansa perimmäiseltä ytimeltään pelkkä puskafarssi voidaan toki nimetä satiiriksi ja siten ylentää hieman fiksumpien ihmisten älylliseksi viihteeksi. Mutta satiirinkin keinot ovat useimmiten varsin yksinkertaisia. Niiden sekoitussuhde on sama kuin venäläisen pikkukylän keksijän kotipolttoisessa pontikassa: otetaan sontakiloa kohden kilo sokeria... Typerää? Lapsellista? Mautonta? Tietenkin näitä kaikkia. Satiiri rakentuu yhteiskunnan kuona-aineista ja tutkii käsitysäämiä. Se hännää elitistisiä ja vanhentuneita asenteita esiin. 1600-luvulla ranskalainen satiirikko ja filologi Nicolas Rigault ylevöitti satiirien intiimit ruumiintoiminnot välttämällä, että niissä tiivistyy lajin *parrhesia* ja *katharsis*.

Suomessa olisi kysyntää provosoi-ville töille. Loukkaavina koettaisiin varmasti myös kuoleman tabulla leikkitelevät Černýn tuulimyllyt, joissa hautakummuilla seisovien verenvuonien ristien poikkipuut pyörivät myllynlapojen lailla. Julkiset tilamme ovat kerrassaan nuhteettomia ja siivoja. Satiirikon mielestä puhtaudessa – ja julkisivuissa ylipäättään – on aina jotain epärehellistä. Totuuden nimissä: julkisivua olisi syytä tahrata.